

УДК 351.84 : 364.442

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.3>

Клавдія ДУБИЧ

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування, Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика, вул. Дорогожицька, 9, м. Київ, Україна, 04112

ORCID: 0000-0002-7403-9771

Наталія СУХИЦЬКА

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри соціальної політики, Національний університет ім. М.П. Драгоманова, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна, 02000

ORCID: 0000-0002-6830-3708

Бібліографічний опис статті: Дубич, К., Сухицька, Н. (2023). Аналіз ролі громадських організацій в системі надання соціальних послуг в Україні. *Ввічливість. Humanitas*, 1, 21–29, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.3>

АНАЛІЗ РОЛІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В СИСТЕМІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У статті проведено аналіз ролі громадських організацій в системі надання соціальних послуг в Україні. Аргументовано важливість залучення державою громадських організацій до надання соціальних послуг. Виокремлено ключові недоліки, що виникають у ході виконання громадськими організаціями своїх повноважень і обов'язків в системі надання соціальних послуг. З'ясовано, що громадські організації за своєю природою спроможні ефективно, якісно та в раціональний спосіб надавати соціальні послуги, охоплювати широке коло їх отримувачів, гнучко реагувати на їх запити та задовольняти їхні потреби, особливо зважаючи на складну соціально-економічну ситуацію в Україні в зв'язку з війною. Разом з тим, органи державної влади в Україні нівелюють важливість громадських, благодійних і релігійних організацій та недостатньо залучають їх до надання соціальних послуг. Визначено, що в ході виконання громадськими організаціями своїх функціональних повноважень і обов'язків, включаючи надання соціальних послуг, в довоєнний період і під час війни, існує ціла низка недоліків, найбільш гострими з яких є: нормативно-правова нерегульованість механізму фінансування та дискримінація громадських організацій у доступі до отримання бюджетних соціальних видатків; закритість представників органів державної влади, недооцінка та нехтування ними співпраці з громадськими організаціями на рівних підставах; низький рівень кваліфікації, практичних навичок і вмінь у працівників громадських організацій; недовіра та неготовність громадськості отримувати соціальні послуги, що їх надають недержавні організації. Занепокоєння викликає частка бюджетного фінансування вітчизняних громадських організацій (приблизно 10% в їх загальному бюджеті), яка упродовж останніх років має виражену тенденцію до зменшення. Негативний вплив цього чинника посилюється неможливістю відповідно до чинного в Україні законодавства здійснення громадськими організаціями комерційної діяльності. Аналізом з'ясовано, що важливим аспектом для держави, яка знаходиться в складній соціально-економічній ситуації із-за війни є використання, як додаткового ресурсу, людського, професійного та матеріального потенціалу громадських організацій, волонтерів щоб забезпечувати соціальними послугами тих, хто їх вкрай потребує.

Ключові слова: Україна, соціальні послуги, транспортні послуги, громадські організації, державне управління, державно-громадське партнерство, волонтери, війна.

Klavdiya DUBYCH

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Health Care Management and Administration, P.L. Shupyk National University of Health Care of Ukraine, 9 Dorohozhytska str., Kyiv, Ukraine 04112

ORCID: 0000-0002-7403-9771

Natalia SUHYTSKA

Candidate of Law Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Social Policy, National University named after M.P. Drahomanova, 9 Pirogov str., Kyiv, Ukraine, 02000

ORCID: 0000-0002-6830-3708

To cite this article: Dubych, K., Suhytska, N. (2023). Analiz roli hromads'kykh orhanyzatsiy v systemi nadannya sotsial'nykh posluh v Ukraini [Analysis role of public organizations in the system of providing social services in Ukraine]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 21–29, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.3>

ANALYSIS ROLE OF PUBLIC ORGANIZATIONS IN THE SYSTEM OF PROVISION OF SOCIAL SERVICES IN UKRAINE

The article analyzes the role of public organizations in the system of providing social services in Ukraine. The importance of state involvement of public organizations in the provision of social services is argued. The key shortcomings that arise in the course of public organizations' performance of their powers and duties in the system of providing social services are singled out. It was found that public organizations by their nature are able to effectively, qualitatively and rationally provide social services, cover a wide range of their recipients, respond flexibly to their requests and satisfy their needs, especially considering the complex socio-economic situation in Ukraine in connection with the war. At the same time, the state authorities in Ukraine reduce the importance of the activities of public, charitable and religious organizations and do not sufficiently involve them in the provision of social services. It was determined that in the process of performance by public organizations of their functional powers and duties, including the provision of social services, in the pre-war period and during the war, there is a whole series of shortcomings, the most acute of which are: regulatory and legal irregularity of the financing mechanism and discrimination of public organizations in access to receiving budgetary social expenditures; the closed nature of representatives of state authorities, their underestimation and neglect of cooperation with public organizations on an equal basis; low level of qualification, practical skills and abilities of employees of public organizations; mistrust and unwillingness of the public to receive social services provided by non-governmental organizations. The share of budgetary funding of domestic public organizations (approximately 10% of their total budget), which in recent years has a pronounced tendency to decrease, is a source of concern. The negative impact of this factor is exacerbated by the impossibility of commercial activities by public organizations in accordance with the legislation in force in Ukraine. The analysis revealed that an important aspect for the state, which is in a difficult socio-economic situation due to the war, is the use, as an additional resource, of the human, professional and material potential of public organizations, volunteers to provide social services to those who desperately need them.

Key words: Ukraine, social services, transport services, public organizations, public administration, public-public partnership, volunteers, war.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Україна відповідно до ст. 1 Основного Закону (Конституція України, 1996) задекларувала себе соціальною державою, взявши, тим самим, на себе зобов'язання щодо розбудови соціально-орієнтованої моделі держави. В свою чергу, це передбачає вжиття заходів щодо постійного підвищення рівня добробуту населення та приділення особливої уваги його вразливим категоріям. А в контексті проголошеного нею стратегічного курсу зовнішньої державної політики на інтеграцію до зони ЄС, Україна має поступово наблизити рівень життя своїх громадян до європейських стандартів та привести у відповідність соціальну політику до норм і вимог цієї Спільноти.

Важливою складовою соціальної політики та соціального захисту населення Євросоюзу є система соціальних послуг. Результати аналізу практики та досвіду, які набуто державами-членами ЄС у вказаній системі, переконливо свідчать, що застосовувані ними механізми державного управління соціальними послугами є ефективними та раціональними. Рівні

якості та ефективності соціальних послуг, що надають недержавні соціальні заклади (громадські, благодійницькі організації, волонтери, приватні особи та ін.) є високими. До того ж, такі послуги є більш раціональними, гнучкішими та доступнішими для різних вразливих груп населення.

Особливого значення діяльність громадських, благодійницьких організацій, волонтерів та приватного бізнесу набувають в умовах війни в Україні. Окупація територій України, нещадне її бомбардування та мирних жителів, використання забороненої Женевською Конвенцією зброї масового враження, переселення населення та розміщення його на територіях далеких від зони бойових дій та за кордон, вимагає від держави, яка основний свій ресурс спрямовує на захист своєї суверенності та незалежності, вести пошуки додаткових джерел не тільки з озброєння, але і доставки гуманітарної допомоги, організації зелених коридорів для перевезення та переселення населення з окупованих територій і розміщення їх на території України, саме тут основними помічниками є громадський сектор, волонтери та бізнесові структури.

Аналіз ситуації в довоєнний період забезпечення соціальними послугами населення показав певні проблеми в цій системі. Незважаючи на схваленій Кабінетом Міністрів України Стратегії реформування системи надання соціальних послуг (Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг, 2012) констатується, що система надання соціальних послуг в Україні є недостатньо ефективною. А ключовими чинниками, що зумовлює низький рівень ефективності функціонування вітчизняної системи надання соціальних послуг, є хаотичність, епізодичність, безсистемність органів державної влади у залученні громадських, благодійних та релігійних організацій до надання таких послуг.

На даний час, коли йде війна, ми маємо в рази збільшену кількість населення України на окупованих та деокупованих територіях, що опинилось на межі виживання із-за втраченого здоров'я, майна, близьких та рідних, необхідність в соціальних послугах виросла в десятки разів порівняно з довоєнним періодом. Держава неспроможна в силу об'єктивних причин в повному об'ємі забезпечити такими послугами тих, хто їх потребує і тут необхідно вибудувати державно-управлінську модель максимального залучення громадського та приватного сектору до цього процесу.

З огляду на викладене вище актуалізується необхідність у більш ґрунтовному вивченні вітчизняної практики та зарубіжного досвіду надання соціальних послуг громадськими організаціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Написанню даної статті передувало вивчення наукових праць і публікацій, у яких через призму різних галузей науки ґрунтовно вивчалися різні аспекти системи соціальних послуг, таких вітчизняних учених і дослідників, як С. Бандур, К. Батигіна, Н. Болотіна, Н. Борецька, К. Ващенко, Н. Власенко, О. Власюк, І. Гнибіденко, С. Горбунової-Рубан, А. Гриненко, А. Колот, І. Курило, О. Макарова, М. Мокляк, О. Новікова, О. Петрос, О. Піщуліна, О. Савченко, Ю. Сасенко, Б. Шашків, І. Ярошенко та ін.

Окремі аспекти становлення і розвитку недержавних організацій в системі надання соціальних послуг, перспективи активізації

їх діяльності розглядали в своїх публікаціях Ю. Горемікіна, В. Звонар, О. Кікоть, В. Новіков, Л. Паливода, Т. Семігіна, Л. Сідельнік. Варто відмітити доробок наукових, методичних і практичних результатів щодо ролі «третього» сектору в наданні соціальних послуг, який зроблено Українським фондом соціальних інвестицій (УФСІ).

Осмисленню широкого спектру соціальних проблем, питань соціальної політики та надання соціальних послуг сприяли роботи вітчизняних науковців В. Гошовської, М. Кравченко, Е. Лібанової, О. Палій, В. Скуратівського, П. Ситніка, В. Трощинського, Н. Ярош та ін. Кращому розумінню понятійно-термінологічного апарату дослідження статті сприяли наукова державно-управлінська енциклопедична література, авторами якої є, зокрема, такі вітчизняні вчені та дослідники, як В. Бакуменко, Ю. Ковбасюк, А. Михненко, І. Студеняк, Б. Шашків, Ю. Сурмін, В. Трощинський та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Впродовж останніх десяти років різні аспекти надання соціальних послуг в Україні були об'єктом підвищеної уваги та предметом проведення наукових досліджень багатьох учених, дослідників у різних галузях вітчизняної науки. Разом з тим, питання надання соціальних послуг громадськими організаціями, які розглядаються через призму державного управління в Україні, залишаються недостатньо дослідженими. Особливого значення це набуло з військовою агресією Російської Федерації, що спровокувало збільшення кількості населення та військовослужбовців в соціальних послугах. Викладене вище зумовило потребу в виокремленні даної теми в окремий напрям дослідження та його проведення в цій статті.

Метою та завданням статті є аналіз стану надання соціальних послуг громадськими організаціями в Україні, в довоєнний та воєнний періоди, механізми державного управління та недоліки що супроводжують цей процес.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ефективність вітчизняної системи надання соціальних послуг в довоєнний період була, як вже зазначалося вище, низькою. Це зумовлено значною мірою досить

повільною трансформацією системи соцзабез, успадкованої Україною з часів її перебування в складі колишнього СРСР, у докорінно нову, демократичну та ринкову модель соціальних послуг. Така модель базується на кращій практиці та позитивному досвіді, напрацьованих в Європі та інших розвинутих країнах Заходу.

Втім, незважаючи на те, що в 2019 р. було прийнятий удосконалений Закон України «Про соціальні послуги» (Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019, 2019), порівняно з таким же законом (2003 р.), механізми державного управління такими послугами залишаються недостатньо розробленими та впровадженими. А відтак, багато положень вказаного закону (Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019, 2019) неможливо реалізувати на практиці. Іншими словами, сьогодні соціальні послуги в Україні підмінені, де-факто, різними «рудиментами» радянського соцзабез, зокрема пільгами, соціальними виплатами, матеріальною допомогою та ін.

Водночас, пропозиція обсягів соціальних послуг для осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть їх самостійно подолати в нашій державі в довоєнний період, в декілька разів була меншою за їх попит, а якість таких послуг – незадовільною. Так, у Стратегії реформування системи надання соціальних послуг (Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг, 2012) констатувалось, що у державі утворена розгалужена мережа установ та закладів комунальної власності: в Україні понад 3 тисячі установ і закладів комунальної власності надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Такі послуги в довоєнний період отримували більш як 3 млн. осіб, а понад 1 млн. осіб залишаються не охопленими такими послугами. Варто відмітити, що в Україні кількість осіб, які в зв'язку зі складними обставинами (старістю, зубожінням, соціальним сирітством, обмеженими фізичними можливостями, безробіттям, неспроможністю адаптуватися до ринкових умов та ін.) не в змозі їх подолати самостійно та потребували з боку держави підтримки шляхом надання соціальних послуг, в довоєнний період невпинно збільшувалась.

В воєнний період кількість населення, яким необхідні соціальні послуги збільшилося

в кілька разів, а робити прогнози в післявоєнний час, в їх необхідності автори не беруться із-за відсутності офіційної статистики на підставі якої можна розробити модель потреб в таких послугах та їх ресурсне забезпечення.

Аналізом ситуації, в системі надання соціальних послуг в довоєнний період з'ясовано, що умовах неспроможності державних, комунальних соціальних служб, закладів виконувати належним чином покладені на них обов'язки, а саме надавати такі послуги в достатніх обсягах і відповідної якості, поставило питання залучення до цього процесу недержавних суб'єктів, що надають соціальні послуги, зокрема громадських, благодійних, релігійних організацій. В довоєнний період нестача бюджетних коштів, інших ресурсів через часті фінансово-економічні кризи, політичну нестабільність ще більше спонукали державу до партнерства та співробітництва між суспільними секторами, а саме державним (центральні, місцеві органи влади), неурядовим (громадським або «третім» сектором) та приватним (бізнес). Власне це передбачено статтями закону (Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 р.), відповідно до яких для виконання цієї роботи можуть залучатися на договірних засадах інші підприємства, установи, організації, фізичні особи, зокрема волонтери.

Проте, в Стратегії (Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг, 2012) акцентувалось, що системної роботи із залучення громадських організацій до надання соціальних послуг та підтримки майже не проводилось в Україні. А відтак, розроблення та впровадження державно-управлінського інструменту співпраці з громадськими об'єднаннями, благодійними та релігійними організаціями, що надають соціальні послуги, зокрема шляхом планування та надання соціальних послуг, здійснення громадського контролю за їх якістю та ефективністю, віднесено до стратегічних напрямів реформування системи надання соціальних послуг в Україні (Про затвердження плану заходів на 2013–2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг, 2012).

Дійсно, державна підтримка організацій недержавного сектору, зокрема фінансова, що надають соціальні послуги в Україні, є де-факто вкрай незадовільною. Разом з тим, громадські

організації спроможні використовувати виділені з державного та місцевих бюджетів кошти для надання соціальних послуг набагато раціональніше та навіть надавати такі послуги безкоштовно. Як свідчить аналіз довоєнного періоду забезпечення населення соціальними послугами, що недержавні суб'єкти, які надають соціальні послуги в порівнянні з територіальними центрами, іншими державними соціальними закладами є більш динамічними, гнучкішими та швидшими в реагуванні на індивідуальні потреби певних осіб, особливі запити в певних соціальних послугах.

Як показали реалії військової агресії Росії з 2014 року щодо забезпечення потреб фронту та населення окупованих територій і прифронтових зон в період війни (2022 р.), громадські організації в Україні помітно активізували свою участь у волонтерській діяльності допомозі фронту з забезпечення товарами повсякденного попиту, збором коштів, наданням транспортних послуг та розміщенням евакуйованого населення на мирних територіях, пошук житла і гуманітарної допомоги, надання соціальних послуг, переконливо демонструючи високу спроможність надавати соціальні послуги якісно, ефективно та результативно. Слід зазначити, що частину надання соціальних послуг населенню та військовослужбовцям в окупованих, деокупованих територіях де знищена інфраструктура соціального захисту взяли на себе представники громадських організацій та волонтери.

Громадські організації реалізували ряд інноваційних проєктів, пов'язаних з наданням соціальних послуг, підвищенням рівня професіоналізму соціальних працівників, інших фахівців, що надають соціальні послуги. А відтак актуальним постає питання аналізу стану надання соціальних послуг громадськими організаціями в Україні.

Відправною точкою здійснення аналізу є визначення базових понять, а саме «механізми державного управління» та «громадські організації». У даному дослідженні під механізмами державного управління розуміються практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на систему соціальних послуг з метою досягнення визначеної цілі – надання населенню якісних соціальних послуг.

Поняття «громадські організації» визначено вітчизняним законодавством – відповідно до ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» (Про громадські об'єднання : Закон України від 22 бер. 2012 р.) громадські об'єднання є добровільними об'єднаннями фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних та інших інтересів. Як було визначено вище, в будь-якому в суспільстві окремі особи, соціальні групи під впливом цілої низки ендогенних та екзогенних факторів можуть потрапляти в складні життєві обставини (інвалідність, похилий вік, незадовільний стан здоров'я, безробіття, соціальне становище, життєві звички та спосіб життя тощо), внаслідок чого вони не можуть їх самостійно подолати, нездатні самостійно піклуватися про себе. А відтак виникає, соціальна потреба в розв'язанні їхніх життєвих проблем шляхом надання таким особам, категоріям населення соціальних послуг.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» (Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-УШ) соціальні послуги – це комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем.

У контексті викладеного вище можна виявити взаємозв'язок досліджуваних термінів, а саме:

надання соціальних послуг є важливою потребою, яку необхідно постійно задовольняти в суспільстві;

пріоритетним напрямом діяльності громадських об'єднань, порядок утворення та функціонування яких встановлено державою, є здійснення та захисту прав і свобод, задоволення в суспільстві соціальних інтересів, зокрема надання соціальних послуг.

За організаційно-правовою формою громадське об'єднання може утворюється як: громадська організація, засновниками та членами (учасниками) якої є фізичні особи; громадська спілка, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного

права та фізичні особи. Громадські об'єднання можуть здійснювати діяльність, як юридичні особи (непідприємницькі, прибуткові товариства), так і без статусу юридичної особи.

Відповідно до офіційних статистичних даних, опублікованих Державною службою статистики України, в 2013–2021 рр. кількість усіх видів об'єднань громадян, зареєстрованих та утворених відповідно до чинного в Україні законодавства, зростає, як на загальнодержавному, регіональному, так і місцевому рівнях. А відтак, динаміка формування громадських, благодійних організацій та їх осередків є позитивною.

Втім, слід зазначити, що статистичні дані щодо кількості громадських об'єднань Державної служби статистики України, Міністерства юстиції України, вітчизняних недержавних та міжнародних інститутів є помітно відмінними. Це можна пояснити принаймні двома причинами:

методики ведення статистичного обліку громадських об'єднань, які застосовано вказаними вище інститутами, є різними;

формалізмом і фіктивністю, що має місце в ході реєстрації та звітування окремих громадських організацій – за повідомленням Державного комітету статистики України органам державної статистики про результати своєї діяльності за 2019 р. прозвітувало тільки 41,7% від загальної кількості центральних органів громадських організацій із статусом юридичної особи, інші неможливо було ідентифікувати за реєстраційними адресами, відомості про їхнє розташування невідомі, а зареєстровані громадські об'єднання не всі є активно і постійно діючими, або ж навіть реально існуючими взагалі.

У контексті викладеного вище з'являються підстави для сумніву стосовно точності статистичних даних щодо кількості та реального стану функціонування вітчизняних громадських організацій. Іншими словами, результати здійсненого вище аналізу не дали змогу точно та достовірно встановити тенденції розвитку громадських організацій в довоєнний період, що надавали соціальні послуги в Україні. А відтак, спробуємо визначити типові, офіційно задекларовані в статутах види діяльності громадських організацій і благодійних фондів в Україні, магістральними з яких є два напрями: захист прав окремих соціальних верств населення, лобювання та задоволення їх інтересів;

благодійницька діяльність і надання допомоги членам цих організацій. Важливими напрямками діяльності громадських організацій в Україні є також надання консультаційно-просвітницьких послуг, інформування населення, проведення тренінгів, інша освітня діяльність, вирішення соціальних проблемних питань.

Незважаючи на позитивну динаміку статистичної кількості утворених громадських організацій в Україні в довоєнний період, в ході виконання ними своїх функціональних повноважень і обов'язків існує ціла низка недоліків і проблем, найбільш гострими з яких є такі:

нормативно-правова неврегульованість державно-управлінського механізму фінансування громадських організацій, що надають соціальні послуги з державного та місцевого бюджетів за рахунок видаткових статей, передбачених на соціальний захист та соціальне забезпечення – чинне вітчизняне бюджетне законодавство передбачає надання соціальних послуг апріорі через державні бюджетні установи, яке спрямовується здебільшого на їх утримання, що є грубим порушенням принципу рівноправності доступу недержавних суб'єктів, що надають соціальні послуги до отримання фінансування та серйозною проблемою, що унеможливує на практиці реалізацію норми статей Закону України «Про соціальні послуги» (Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-УШ) та дискредитує недержавні суб'єкти, що надають соціальні послуги; обсяги фактично виділених соціальних видатків, як потенційного джерела фінансування недержавних суб'єктів, що надають соціальні послуги, є досить незначними та нерегулярними;

нівелювання та нехтування представниками органів державної влади, місцевого самоврядування співпраці та взаємодії з громадськими організаціями на паритетних, рівноправних засадах, закритість, небажання перших розглядати других, як партнерів у вирішенні питань надання соціальних послуг; незацікавленість державних суб'єктів, що надають послуги конкурувати за бюджетні кошти з громадськими організаціями, переважання внутрішньовідомчих інтересів, намагання зберегти «статус-кво» і протидія (пряма, прихована) з боку перших, таким нововведенням;

відсутність у недержавних організацій досвіду роботи щодо співпраці з державним

сектором у виконанні завдань, пов'язаних з наданням соціальних послуг, низький рівень кваліфікації, відповідних практичних вмінь і навичок у соціальних працівників системи таких послуг, серйозні недоліки в проведенні їх навчання та підвищення кваліфікації;

низькі рівні активності та довіри з боку громадськості до недержавних організацій, що надають соціальні послуги (Горемикіна, 2009; Дубич, 2013).

В 2018 р. тільки 20% вітчизняних недержавних організацій, діяльність яких пов'язана з вирішенням соціальних питань, отримували бюджетне фінансування, яке становило приблизно 10% в їх загальному бюджеті. Ще 10% недержавних організацій отримали доходи від комерційної діяльності, наприклад соціального підприємництва, що складало в середньому 4% в їх загальному бюджеті.

У 2019 р. громадські організації для виконання своєї діяльності отримали з різних джерел 3,8 млрд. грн. (на 1,6% більше порівняно з 2016 р.), а структура вказаної суми коштів є такою: 45,4% – надходження від благодійності; 14,1% – доходи від господарської діяльності створених громадськими організаціями товариств і підприємств; 13,3% – членські внески; 7,1% – кошти з державного бюджету; 3,1% – кошти з місцевого бюджету. Структура використання коштів громадськими організаціями: 27,1% – оплата праці; 20,1% – витрати на благодійництво; 18,2% – оплата послуг та ін.

На підставі викладено вище можна стверджувати, що з 2018 р. до 2021 р. обсяги фінансування громадських організацій в Україні, діяльність яких пов'язана з вирішенням соціальних питань, з державного та місцевого бюджетів зменшилися приблизно вдвічі. Фактично громадські організації «виживають» за рахунок донорів, зовнішнього фінансування. Фінансова підтримка, яку отримують громадські організації з боку держави, є недостатньою. Про це можна з впевненістю стверджувати, порівнявши частки державного фінансування в доходах загального бюджету недержавних організацій в окремих зарубіжних країнах: Фінляндія – 57%; Чехія – 39%; Угорщина – 27%; Великобританія – 26%; Польща – 24%. У Німеччині повноваження щодо надання соціальних послуг держава майже повністю делегувала недержавним організаціям. А відтак, частка

їх фінансування з боку держави складає 83%, а власні доходи таких організацій становить 10% від їх загального бюджету (Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні, с. 10, 2012; Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 р., с. 12; Сідельнік, 2008).

У продовження розгляду питання фінансування вітчизняних недержавних організацій варто відмітити, що в умовах значного скорочення зовнішнього фінансування ймовірним джерелом підвищення їх доходів та фінансового забезпечення може бути надання права на здійснення ними комерційної діяльності. Здійснення такої діяльності громадськими організаціями безпосередньо не передбачено чинним в Україні законодавством, оскільки їх віднесено до непідприємницьких товариств. До того ж, відповідно до ліцензійних умов, визначених українським законодавством про ліцензування, ліцензію на здійснення певних видів господарської діяльності можуть отримувати суб'єкти господарської діяльності, а не безпосередньо громадські організації. Втім, відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» (Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 р.) визначено, що суб'єктами, що надають соціальні послуги можуть бути підприємства, установи, організації та заклади незалежно від форми власності та господарювання, тобто і громадські організації.

Викладені вище факти та аргументи свідчать не тільки про існування колізій та недоліків у вітчизняному законодавстві. Позбавлення недержавних організацій права здійснювати комерційну та господарську діяльність суперечить нормам права відповідного європейського законодавства, зокрема в частині правового статусу неурядових організацій. Так, у Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи (No. CM/Res. (2007) 14) визначено, що держави-члени цієї організації повинні надати громадським об'єднанням право здійснювати вільно, безпосередньо та на законних підставах будь-яку законну економічну, господарську або комерційну діяльність (Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні, с. 45, 2012).

Зважаючи на складну соціально-економічну ситуацію в Україні в зв'язку з війною, руйнуванням безперервними бомбардуваннями системи соціального захисту на деокупованих територіях, міграцією фахівців соціальної сфери

та великою кількістю населення, яке потребує соціальних послуг необхідно внести відповідні корективи в законодавство України для надання громадським організаціям можливості на засадах державно-громадського партнерства можливості рівноправної участі на ринку соціальних послуг. Розвивати напрями транспортного соціального обслуговування поранених військовослужбовців та їх сімей, особливо в депресивних територіальних громадах, куди складно доїхати представникам соціального захисту із-за відсутності транспортного сполучення та відповідної соціальної інфраструктури, тому в такій ситуації, представники громадських організацій та волонтери першими прийдуть на допомогу.

Результати проведеного вище дослідження з аналізу ролі громадських організацій в системі надання соціальних послуг в Україні, дають підстави сформулювати такі **висновки**.

1. З'ясовано, що громадські організації за своєю природою спроможні ефективно, якісно та в раціональний спосіб надавати соціальні послуги, охоплювати широке коло їх отримувачів, гнучко реагувати на їх запити і задовольняти їхні потреби, особливо зважаючи на складну соціально-економічну ситуацію в Україні в зв'язку з війною. Разом з тим, органи державної влади в Україні на сучасному етапі розвитку нівелюють важливість громадських, благодійних і релігійних організацій та недостатньо залучають їх до надання соціальних послуг.

2. Аналізом офіційних статистичних даних встановлено, що динаміка кількості зареєстрованих та утворених громадських організацій та їх осередків є позитивною в Україні. Втім, визначити точно кількість і динаміку розвитку вітчизняних громадських і благодійних організацій, діяльність яких пов'язана з наданням соціальних послуг виявилось неможливим, оскільки така статистика в Україні не ведеться.

3. Визначено, що в ході виконання громадськими організаціями своїх функціональних повноважень і обов'язків, включаючи надання соціальних послуг, в довоєнний період та під час війни, існує ціла низка недоліків, найбільш

гострими з яких є: нормативно-правова неврегульованість механізму фінансування та дискримінація громадських організацій у доступі до отримання бюджетних соціальних видатків; закритість представників органів державної влади, недооцінка та нехтування ними співпраці з громадськими організаціями на рівних підставах; низький рівень кваліфікації, практичних навичок і вмінь у працівників громадських організацій; недовіра та неготовність громадськості отримувати соціальні послуги, що їх надають недержавні організації. Занепокоєння викликає частка бюджетного фінансування вітчизняних громадських організацій (приблизно 10% в їх загальному бюджеті), яка упродовж останніх років має виражену тенденцію до зменшення. Водночас, в окремих європейських країнах частки фінансування неурядових організацій з боку держави становить від 24% в Польщі до 83% в Німеччині. Негативний вплив цього чинника посилюється неможливістю відповідно до чинного в Україні законодавства здійснення громадськими організаціями комерційної діяльності.

4. Аналізом з'ясовано, що важливим аспектом для держави, яка знаходиться в складній соціально-економічній ситуації із-за війни є використання, як додаткового ресурсу, людського, професійного та матеріального потенціалу громадських організацій, волонтерів щоб забезпечувати соціальними послугами тих хто їх вкрай потребує.

Перспективними напрямами проведення подальших наукових розвідок є: розроблення та наукове обґрунтування інструментів державного управління в міжсекторальній співпраці («державно-громадськість-бізнес») з питань, пов'язаних з підвищенням якості та ефективності надання соціальних послуг в воєнний та повоєнний періоди; удосконалення нормативно-правового забезпечення фінансування недержавних суб'єктів, що надають соціальні послуги; аналіз європейських моделей фінансування неурядових організацій в системі надання соціальних послуг та можливостей впровадження окремих їх елементів у вітчизняну практику.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горемикіна Ю. В. Проблеми розвитку недержавних організацій у сфері надання соціальних послуг. Демографія та соціальна економіка. 2009. № 1. С. 161-168.
2. Діяльність громадських об'єднань в Україні у 2013 р.. Державна служба статистики України : публікація документів. 2014. URL : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publposl_u.htm. 6 с.

3. Дубич К. В. Партнерство державного та недержавного суспільних секторів як ефективний механізм управління у сфері надання соціальних послуг у країнах ЄС. Державне управління: теорія та практика: електрон. наук. фахове видання. 2013. № 2. С. 117-128. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej18/PDF/16.pdf>.
4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. із змінами, внесен. Законом України від 8 груд. 2004 р. : за станом на 1 січня 2006 р.. К. : М-во юстиції України, 2006. 124 с.
5. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні : доповідь / авт. кол. Нац. ін.-ту стратег. дослід. К. : НІСД, 2012. 56 с.
6. Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 серп. 2012 р. № 556-р.. Офіц. вісн. України. 2012. 20 серп. (№ 61). С. 71. Ст. 2482.
7. Про затвердження плану заходів на 2013-2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 бер. 2013 р. № 208-р.. Офіц. вісн. України. 2013. 19 квіт. (№ 28). Ст. 962.
8. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 бер. 2012 р. № 4572-VI (із змінами, внесен. згідно із 6 Законами у 2012-2014 рр.). Офіц. вісн. України. 2012. 27 квіт. (№ 30). С. 26. Ст. 1097.
9. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-УІІ, (із змінами, внесен. згідно із Законами № 1875-ІХ від 16.11.2021 № 2193-ІХ від 14.04.2022.). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2019, № 18, ст.73.
10. Сідельнік Л. Як залучити громадські організації до надання соціальних послуг. Громадянське суспільство. 2008. № 2(4). С. 9-14.

REFERENCES:

1. Goremykina Yu. V. (2009), Development problems of non-state organizations in the sphere of providing social services Demography and social economy, No. 1., P. 161-168.
2. State Statistics Service of Ukraine (2014), *Diyal'nist' hromads'kykh ob'yednan' v Ukrayini u 2013 rotsi* [Activities of public associations in Ukraine in 2013]. Retrieved from http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publposl_u.htm. [in Ukrainian]
3. Dubych K. V. (2013), Dubych K. V. Partnerstvo derzhavnoho ta nederzhavnoho suspil'nykh sektoriv yak efektyvnyy mekhanizm upravlinnya u sferi nadannya sotsial'nykh posluh u krayinakh Yevropeys'koho Soyuzu [Partnership of state and non-state public sectors as an effective management mechanism in the field of social service provision in EU countries]. Retrieved from <http://academy.gov.ua/ej/ej18/PDF/16.pdf>
4. Ministry of Justice of Ukraine (2006), Adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28. 1996 with amendments, introduced. The Law of Ukraine, P. 124.
5. Report author, number National another strategist, experiment (2012), 56 p.
6. Official release of Ukraine (2012), On the approval of the Strategy for reforming the system of providing social services., P. 71.
7. Official release of Ukraine (2013), April On the approval of the action plan for 2013-2016 regarding the implementation of the Strategy for Reforming the System of Social Services, [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March. 208], No. 28. Art. 962.
8. Official release of Ukraine (2012), On public associations., Law of Ukraine dated March 22 2012 [with amendments, introduced in accordance with 6 Laws in 2012-2014)], P. 26.
9. Bulletin of the Supreme Councils (2019), About social services, Law of Ukraine dated January 17, 2019, No. 18, Article 73.
10. Sidelnyk L. (2008), *Yak zaluchyty hromads'ki orhanizatsiyi do nadannya sotsial'nykh posluh*. [How to involve public organizations in the provision of social services]. Civil Society, No. 2(4). P. 9-14.